

הרב יחיאל משה ורטהיימר

ביתר עלית

עורך ראשי במכון כתבי 'בן מלך'

עירוב פרשיות כתוב כאן

תמצית: שבועת מודה במקצת נדרשת מהפסוק "אשר יאמר כי הוא זה", רבים נתקשו בהבנת דרשא זו שהרי הכתוב דיבר בשבועת שומרין. כן יש להבין עניין 'עירוב פרשיות'. במאמר נראה שדרשא זו מיוסדת בעומק המשמעות של הכתוב.

יסוד מוסד שלמדנו בבי מדרשא של רבינו הגר"ל מינצברג זצ"ל, שדרשות חכמים מיוסדות על עומק המשמעות של הכתוב. ובוזה ארחיב מעט בעז"ה בדוגמא העוסקת בסוגיא יסודית ומקיפה במשפטי התורה.

אחד העניינים בדרשות חז"ל הטעונים ביאור ביותר הוא דרשת הכתובים מהם נלמד דין 'שבועת מודה במקצת', שנדרש לכאורה באופן רחוק מאד מפשוטו של מקרא.

הפסוק במקורו עוסק בפרשת השומרין ושם נאמר כתוב - אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלוקים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו. על כל דבר פשע על שור וגו' על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה, **עד האלוקים יבא דבר שניהם**, אשר ירשיעון אלוקים ישלם שניים לרעהו (שמות כב, ז).

ופירש רש"י - ונקרב בעל הבית אל האלוקים - קריבה זו שבועה וכו' אשר יאמר כי הוא זה - לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך, עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות אם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים, וכו'. ורז"ל דרשו כי הוא זה, ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומר לך כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני.

ולכאורה הדבר תמוה מהיכי תיתי לדרוש באופן כזה, מאחר שבפשוטו עוסק הכתוב בשומר שהעדים מעידים שהפקדון נגנב על ידי השומר, ומהיכן למדו שמדובר כאן במודה במקצת.

וביותר תמוה הדבר לפי מה שאיתא בגמרא (ב"ק קז:): שבשומרין עצמם חייבין שבועה גם כשאין מודה במקצת, ודרשא זו של "כי הוא זה" נוגעת רק למלווה, ואם כן הדרשא אינה במקומה כלל, ואכן אמרו בגמרא שם - "עירוב פרשיות כתוב כאן". וברש"י שם - פסוק שהוא מפרשה אחרת נתערב בזו שאינו מקומו, דהאי כי הוא זה באם כסף תלוה הוה ליה למכתביה דהתם קאי.

וזה בוודאי צריך ביאור מדוע נדדה הדרשא ממקומה, ונכתבה בפרשה אחרת. וכבר ביאר רבינו זצ"ל בכמה מקומות שאף שאין מוקדם ומאוחר בתורה, היינו שאין הסדר דווקא לפי תולדות ההתרחשויות, אבל בוודאי שיש סדר נפלא מאין כמותו לתורה, ספר האלוקים, ומי שיעמיק

להבין ולהשכיל בוודאי בכוחו לגלות כיצד הסדר של התורה הוא מוכרח, וכשם שהעיון בקביעת סדר ההלכות שברמב"ם מסייע להבין על פי זה עומק גדריהם, כל שכן וק"ו שכך הוא בסדר התורה שבכתב, שהוא בוודאי הספר המסודר ביותר על פי עומק האמת ויסודי גדרי ההלכות. ובכדי להבין כיצד באו ללמוד יסוד דין שבועת מודה במקצת דווקא בתוך פרשת השומריין, יש להקדים ולבאר גדר דין שבועה זו.

דהנה כלל גדול בתורה המוציא מחבירו עליו הראיה. ולכן אם לתובע יש ראיה אין כל כח בשבועה לפטור את הנתבע. וכל שאין לתובע ראיה והנתבע כופר הכל, אין בכוחו של התובע להישבע ולהוציא ממון. הרי שלשבועה אין כל כח להוציא ממון או להחזיק ממון נגד ראיה. ואם כן היכן מקומה של שבועה.

ונראה גדר הדברים שהשבועה באה במקום שכבר מוסכם שיש מסגרת של חיוב ויחס של חוב בין התובע והנתבע, וכל הנידון הוא רק בתוך המסגרת והיחס הזה על גובה החוב או על פרטי החוב. כי כל עוד שאין יחס של חוב ביניהם אין לשבועה כל משמעות, והנתבע אינו משועבד לתובע לברר לו את צדקתו בשבועה. אולם כאשר מוסכם שיש ביניהם מסגרת של חוב, מכיוון שהוא בעל חובו של התובע, אזי בכוחו לאלצו להישבע, כלומר שכבר מחוייב הוא להשיב על טענתו ולטעון במלוא האמת את צדקת טענתו בדבר גובה החוב או פרטיו. ועיין תוס' כתובות (יח: ד"ה מפני בסה"ד) ועוד מודה מקצת יש להשביעו שחייב לו ממון שהודה, ועל ידי כך מגלגל עליו שבועה כעין גלגול, אבל כופר הכל נסתלק לגמרי ממנו.

[ובאמת עניינים אלו הם רחבים מני ים, והגדרתם המדוייקת נעוצה בסוגיות עמוקות הנלמדות בישיבות זמנים טובא, ודברי כאן הם רק הגדרה כללית מקופיאה במה שנוגע לענייננו בדרשת הכתובים].

והנה יסוד דבר זה הוא בשומרים שיש מסגרת חיוב משום שאין וויכוח על עצם הפקדון והוא "שומר" שלו ומשועבד לו להשיב לו את פקדונו, רק שבתוך זה יש לו טענת גניבה ואבידה או נאנסו, וקבעה תורה שלתובע יש זכות שהנתבע ישבע ויברר את צדקת טענתו.

ודרשו חכמים דכמו כן במודה במקצת שמודה בעצם מסגרת החיוב רק שטוען שאינו מאה רק חמשים, 'אשר יאמר כי הוא זה' גם כן ישבע על טענתו, משום שאינו כופר במסגרת החוב ואינו מתנער מעצם שעבודו אלא מאמת ומצדיק את טענתו בדבר גודל החוב שאינו מאה אלא חמישים.

ובזה יש לבאר מה שדרשו זאת בפרשת השומריין, ששם כאמור, יסוד הדבר שקיים מסגרת של חיוב, ועל הנתבע לברר את פרטיה. ומודה במקצת הוא היכי תמצי שיש מציאות כזאת גם במלוה, שעצם המסגרת של מצב החוב מוסכם, והרי הוא "בעל חובו"¹, ובכל זאת יש דין ודברים ביניהם על גובה החיוב, ולכן הוא משועבד לו לאמת לו טענתו.

¹ . 'חוב' הוא מציאות משפטית מיוחדת, שאין למלוה שום ממון ממשי, והלווה חייב לו ממון כהתחייבות אישית, וכל מה שיש למלוה אצלו קיים במסגרת חובתו המוסרית, וזה המעמד המשפטי שיש למלוה, שכל עוד שקיימת חובה כזאת,

ובהבנת דבר זה יבוארו כל ההלכות שנאמרו בשבועת מודה במקצת, ויש להרחיב בזה רבות ויוזכר כאן בקצרה.

א. 'אין נשבעין על הקרקעות'. דין זה הנלמד במידות כלל ופרט, נראה לכאורה כגזירת הכתוב בלא טעם, אולם לפי הגדר הנ"ל הדבר מבואר שפיר כיון שקרקע לעולם אינו נעשה "חוב", אלא כל הדיון הוא "למי" שייך הקרקע, ובזה לא נוצר כל מסגרת של חוב בין האדם לבעל דינו, ואינו נעשה "בעל חובו" שחייב לאמת לו טענותיו, אלא יש כאן ויכוח חיצוני של מי הקרקע.

ב. וכמו כן מבואר בזה הדין שצריך שבין הכפירה ובין ההודאה יהיו על מטלטלין. כדתנן להדיא במסכת שבועות (לח:): **טענו כלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות, בקרקעות וכפר בכלים פטור**. ולכאורה תמוה, דבשלמא מה דבעינן שהכפירה תהיה מטלטלין ולא קרקעות, מובן שפיר, שהרי שבועתו מוסבת על הקרקעות לקיים את כפירתו. אבל מה איכפת לן שההודאה המחייבת את השבועה היא קרקעות. אכן לפי האמור בכדי ליצור מסגרת חיוב אנו צריכים דווקא למטלטלין, והודאת הקרקעות אינה יוצרת מסגרת חיוב בין שניהם.

ג. מבואר בריש פרק שניים אוחזין דין 'הילך' שאם אמר לו מנה לי בידך והלה אומר לו אין לך בידי אלא חמישים והילך, ונחלקו בזה אמוראים, ונקטינן ד'הילך' פטור, משום "דהני זוזי דקא מודי בגוייהו כמאן דנקיט להו מלוה דמי". ולכאורה הדבר טעון ביאור, דמה בכך שנותן לו את סכום ההודאה ו'נקיט להו מלוה', הרי סוף סוף תבעו מנה והודה לו חמישים, ואין לומר שבכך מפרידם לשני טענות דהא מצינו שהתביעה היא הקובעת מה כלול בטענה, שהרי תבעו חיטין ושעורין והודה לו בחיטין חייב. ואין הנתבע יכול להפרידם לשני תביעות, וגם כאן הרי תבעו מנה ולמה ייפטר משבועה על ידי החזרת החמישים.

אכן לפי האמור, הדבר מבואר שפיר שהרי בשבועת מודה במקצת אין השבועה רק על הכחשת הכפירה, אלא הוא נשבע על ההודאה ומעמיד את מסגרת חובו שאינו אלא חמישים, ואם כן מאחר שכבר נתן לו את סכום ההודאה, אין כבר מסגרת חיוב ומצב חיוב בין שניהם ואין לו על מה להישבע.

ד. עוד מבואר שם בריש שניים אוחזין דינא ד"רבי חייא קמייתא" שחייב שבועת מודה במקצת אינו רק כשמודה על חמישים, אלא גם אם תובע אותו מנה ובאו עדים ומעידים אותו שחייב חמישים זוז, גם כן חייב שבועה. ולמד זאת מק"ו. ולכאורה אם נבוא לסברא, מה עניין זה לשבועת מודה במקצת הרי לא הודה לו כלל. אולם הדברים מבוארים שפיר לפי האמור שאין כל הבדל איך נוצר מסגרת החיוב, וכיון שהעדים מעידים אותו על חמישים הרי הוא נעשה בעל חובו בעל-כרחו, וכיון שתובעו מנה והוא מכחישו עליו להשבע ולברר את גובה חובו.

ויש הרבה להאריך בזה ותן לחכם ויחכם עוד.

(על פי הודאת הלווה) יש לו זכות תביעה והלווה משועבד לו לאמת ולוודא בפניו באופן הכי ברור ששייך, שמבחינת הצדק שלו הוא ממלא את חובתו.